

JOSEPH E. STIGLITZ

İyileşme yolunda zor günler

Öncelikle, artan eşitsizliğe bağlı endişe eğilimlerini tersine çevirmek zorundayız. Daha aşamalı gelir vergilendirmesi sayesinde, ekonomistlerin “otomatik dengeleyiciler” dediği şey aracılığıyla ekonomi dengelenecek.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu, 1997 Asya mali krizinde olduğu gibi, ekonomik bağımsızlıklarını IMF'ye teslim etmekten korkarak yüz milyarlarca doları rezervlerinde biriktirdi. Kenara konan para harcanmayan gelir demektir. Ayrıca, dünyanın birçok ülkesinde eşitsizliğin artması, paranın onu harcayanlardan çıkıp, çok zengin olduğu için hepsini harcamayacak olanlara doğru kayması anlamına geliyor.

Bir senesini doldurmuş olan Amerika'daki gerilemenin uzun ve derin olacağı ve hemen hemen bütün ülkelerin etkileneceği yolunda fikir birliği var. Amerika'da olan bitenin dünyanın geri kalanıyla bağlantılı olmayacağı görüşünün bir efsane olduğuna daima inandım. Olaylar da bunun böyle olduğunu gösteriyor.

Neyse ki Amerika'nın nihayet sorunun doğasını ve ciddiyetini anlayacak ve kendini güçlü bir uyarıcı programına adanmış bir başkanı var. Bu durum, diğer hükümetlerin uyumlu eylemleri ile birleşerek düşüşün daha hafif atlatılacağı anlamına gelir.

Aşırı likidite ve gevşek yönetmelikler sayesinde bu sorunları ortaya çıkaran Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası, her şeyin daha kötüye gitmesini engelleyen bir hareket olmaktan öteye geçemeyecek bir adımla ekonomiye likidite besleyerek durumu telafi etmeye çalışmakta. Sorunların ortaya çıkmasında payı olup, felaketin geldiğini de göremeyenlerin bunlarla başa çıkmada da başarılı olmaması şaşırtıcı değil. Şu an için düşüşün dinamikleri durmuş ve işler düzelmeye başlamadan önce kötüye

gidecek.

AMERİKA'NIN HOVARDALIĞI OLMASAYDI...

Merkez Bankası bazı açılardan yoldan çıktığını aniden fark ederek, yanlara doğru sendeleyerek sarhoş bir sürücüyü benziyor. Likidite yokluğuna verilen tepki daha fazla likidite oldu. Ekonomi düzelmeye ve bankalar da borç vermeye başladığı zaman bu likiditeyi sorunsuzca sistemden çekmeleri mümkün olacak mı? Amerika, bir enflasyon nöbeti mi geçirecek? Ya da, daha büyük olasılıkla, başka bir fazlalık anında, Merkez Bankası aşırı tepki göstererek, filizlenen düzelmeyi mi baltalayacak? Bugüne kadar ki kararsız tutuma bakacak olursak, ileride bizi neyin beklediğini pek bilemiyoruz.

Yine de, Merkez Bankası ne kadar başarılı olursa olsun, mevcut küresel gerilemeden sağlıklı büyümeye geçilirken, ihtiyaç duyulacak küresel ekonominin karşı karşıya olduğu sorunlardan bazılarının yeterince anlaşıldığından emin değilim.

ABD küresel ekonominin devam etmesinde uzun zamandır önemli bir rol oynuyor. Amerika'nın hovardalığı, dünyanın en zengin ülkesinin kendi imkânları ile yaşayamaz olduğu gerçeği genellikle eleştirildi. Ama belki de dünya müteşekkiri olmalı, çünkü Amerika'nın hovardalığı olmasaydı, toplam küresel talep yeterli düzeyde olmayacaktı. Geçmişte bu görevi geliştirmekte olan ülkeler ticari ve mali açıklarıyla yerine getiriyordu. Ama yüksek bir bedel ödediler ve mali sorumluluk ve muhafazakâr para politikaları artık moda oldu.

Bilgi ekonomisi alanındaki çalışması için 2001 yılında Nobel ödülü kazanan Joseph Stiglitz Başkan Clinton'ın Ekonomi Danışmanları Konseyinde Başkanlık yaptı ve Columbia Üniversitesinde Ekonomi Profesörüdür. Linda Bilmes ile beraber Üç Trilyon Dolarlık Savaş: Irak'taki Çatışmanın Gerçek Maliyeti adlı eseri yazmıştır.

Aslında, gelişmekte olan ülkelerin çoğu, 1997 Asya mali krizinde olduğu gibi, ekonomik bağımsızlıklarını IMF'ye teslim etmekten korkarak yüz milyarlarca doları rezervlerinde biriktirdi. Kenara konan para harcanmayan gelir demektir. Ayrıca, dünyanın birçok ülkesinde eşitsizliğin artması, paranın onu harcayanlardan çıkıp, çok zengin olduğu için hepsini harcayamayacak olanlara doğru kayması anlamına geliyor.

Dünyanın, üretme becerisinin veya isteğinin de ötesinde, petrole karşı tükenmeyen iştahı da üçüncü bir faktör oldu. Petrol fiyatlarının artmasıyla, para petrol zengini ülkelere giderek likidite akışına katkıda bulundu. Petrol fiyatları şimdilik düşmekle beraber, iyileşme sonucunda tekrar yükselmeye başlayabilir.

Bir dönem, likidite akışından olumlu bahsedildi ama bu Keynes'in endişe ettiği mesele olan yetersiz küresel toplam talebin sadece bir yüzüydü. Kazanç arayışı, krizin altında yatan dikkatsiz manivelaya ve risk almaya katkıda bulundu.

ŞİMDİ SORMAMIZ GEREKEN SORU

Amerikan hükümeti bir süre için Amerikalı tüketicilerin artan tasarruflarını kısmen telafi edecek. Eğer Amerikalı tüketiciler sifıra yakın tasarruftan GSMH'nin yüzde dört ya da beşi gibi ortalama bir seviyeye ulaşırsa, talep üzerindeki baskıyı (yatırımların, ihracatın ve merkezi/yerel hükümet harcamalarının azalmasından kaynaklanan baskıyı) tam olarak dengelemeye en geniş hükümet harcaması programları bile yetmez. İki yıl içinde, mega ölçekli kaçma teşebbüslerine ve kafa karıştıran açıklara bağlı olarak, borç yükünde büyük artış olduğunun bilincinde olan hükümetler, faiz dışı fazlayı (faiz ödemeleri dışındaki hükümet harcamalarının gelirlerden az olması) idare etme konusunda baskı altında olacaklar.

Birkaç yıl önce, "küresel dengesizliklerin" düzensiz bir biçimde açılması riskinden endişe ediliyordu. Şu anki kriz bunun bir parçası olarak görülebilir, ama bu dengesizliklere yol açan sorunlar için pek bir şey yapılmamaktadır. Sadece geçici uyarılara değil, uzun vadeli çözümlere ihtiyacı-

mız var. Sorun bir ihtiyaç kıtlığı olması değil, sadece bu ihtiyaçları karşılayacak olanların maddi kaynak bulamaması.

Öncelikle, artan eşitsizliğe bağlı endişe eğilimlerini tersine çevirmek zorundayız. Daha aşamalı gelir vergilendirmesi sayesinde, ekonomistlerin "otomatik dengeleyiciler" dediği şey aracılığıyla ekonomi dengelenecek. Gelişmiş ülkelerin dış yardım bütçelerini GSMH'nin yüzde 0,7'si seviyesine çıkararak dünyanın en yoksul ülkelerine yardım etme taahhüdünü yerine getirmesi de sorun çözmeye yardımcı olur.

İkinci olarak, küresel ısınmanın zorluklarına cevap verebilmek için dünyanın çok büyük yatırımlar yapması gerekir. Ulaşım sistemleri ve yaşama modelleri çarpıcı biçimde değişmek zorundadır.

Üçüncüsü, küresel bir rezerv sistemi gereklidir. Dünyanın en yoksul ülkelerinin, en zengin ülkelere düşük faiz oranlarıyla borç vermesinin bir anlamı yoktur. Sistem dengesizdir. Dolar rezerv sistemi yıpranmakla beraber, yerini daha da dengesiz olan bir ABD Doları/Avro ya da ABD Doları/Avro/Yen sistemine bırakma olasılığı vardır. Küresel bir rezerv para biriminin yıllık emisyonları (Keynes'in deyişiyle Bancor, ya da IMF'ye göre SDR'ler) küresel toplam talebi arttırmaya yarayabilir ve gelişimi teşvik etmek, küresel ısınma sorunlarını çözmek için kullanılabilir.

Bu yıl sevimsiz olacak. Şimdi sormamız gereken soru, nihayetinde her şeyin gerçekten düzeleceği olasılığını artırmak için ne yapabileceğimizdir.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu, 1997 Asya mali krizinde olduğu gibi, ekonomik bağımsızlıklarını IMF'ye teslim etmekten korkarak yüz milyarlarca doları rezervlerinde biriktirdi. Kenara konan para harcanmayan gelir demektir. Ayrıca, dünyanın birçok ülkesinde eşitsizliğin artması, paranın onu harcayanlardan çıkıp, çok zengin olduğu için hepsini harcayamayacak olanlara doğru kayması anlamına geliyor.